उपायन न० उपाय्यते समीपे उपह्रियते उप+अय-ल्युट्। १उपढौकने (भेटदेओया)"तस्योपायनयोग्यानि रत्नानि सरितां पतिः" कुमा० कर्म्मणि ल्युट्। २उपढौकनीये "परस्परेण विज्ञातस्तेषूपायनपाणिषु" रघुः "साधिवेश्म निहितैरुपायनैः" माघः "प्रतीच्छन्नुपायनानि" काद०। भावे ल्युट्। ३उपगमने "उपायन उषसा गोमतीनाम्" ऋ० २,२८,२, "उपायने उपगमने" भा०। "सहोपायनकीर्त्त्या उवास" छा०उ०"उपायनकीर्त्त्या उपगमन कीर्त्तनमात्रेण" शा०भा०।

उपायिन् त्रि० उपायोऽस्त्यस्य इनि। १साधनयुक्ते। उप+इण-णिनि। २उपगन्तरि। "सर्व्वान् वोत्तमेनोपायित्वात्" कात्या०३,३,८, "पञ्चममुत्कृष्टं सर्व्वे उपयन्ति उपगच्छन्ति" कर्कः। "स्वस्थानान्त्येन वोपायित्वात्" कात्या०३,५,१६;एकेऽधः प्राक्शायो मध्वाश्यृतुजायोपायी कात्या० ५,२,२,१, ऋतुकालएव सवर्णोपायी" कात्या० १८,६,२७,। उभयतः स्त्रियां ङीप्।

उपायु त्रि०उप+इण्-उण्। उपगन्तरि। "तस्मादाह वायवः स्थेति उपायवःस्थेत्युहैक आहुरुप हि द्वितीयोऽयतीति" शत० ब्रा०१,७,१,३,

उपार पु० उप+ऋ-गतौ कर्म्मणि घञ्। उपागते १समीपे। "अस्ति ज्यायान् कनीयस उपारे" ऋ० ७,८६,३, "उपारे उपागते समीपे" भा०।

उपारण पु०उपेत्य न रमणं यत्र पृषो०। उपेतस्यारतिस्थाने "सुषु वा समुपारणे" ऋ०८,३२,२१, उपारणे ब्राह्मणा उपेत्य यस्मिन् देशे न रमन्ते सउपारणः" भा०।

उपारत त्रि० उप+आ+रम-क्त। १प्रतिनिवृत्ते "उपारताः पश्चिमरात्रगोचरात्" किरा०।

उपारम्भ उप+आ+रभ-घञ् मुम्। प्रारम्भे "सर्व्वकर्म्मोपारम्भे विनियोगः" सन्ध्यापद्धतिः

उपार्ज्जन न० उप+अर्ज्जि-ल्युट्। स्वत्वसम्पादकव्यापार भेदे स च अर्ज्जनशब्दे ३६५ पृ० दर्शितः "शस्त्राणां सरथानाञ्च कृत्वा सम्यगुपार्ज्जनम्" रामा०। ण्वुल्। उपार्ज्जक तत्कर्त्तरि त्रि०।

उपालब्ध त्रि० उप+आ+लभ-क्त। तिरस्कारेण निन्दिते

उपालम्भ पु०उप+आ-लभ-घञ् मुम् च। निन्दापूर्व्वकतिरस्कारे। ल्युट्। उपालम्भन तत्रार्थे न०। कर्म्मणि ण्यत्। उपालम्भ्य हिंसनीये, "सौर्यः पशुरुपालम्भ्यः सवनीयश्च" साङ्ख्या०सू०। तिरस्कार्य्ये तु न मुम्; उपलभ्य इत्येव।

उपावर्त्तन न० उप+आ+वृत-ल्युट्। १पुनरागमने प्रत्यावृत्तौ। "तदुपावर्त्तनशङ्कि मे मनः" रघुः। २भूमौ लुठने च।

उपावृत्त त्रि० उप+आ+वृत-क्त। १श्रमापनयनाय पुनःपुनःभूमिलुठितेऽश्वे, २प्रतिनिवृत्ते च। "उपावृत्तस्य पापेभ्यो यश्च वासो गुणैः सह" ए०त० भविष्यपुराणम्।

उपावृत् स्त्री उप+आ-वृत-क्विप्। १आवर्त्तिनां समीपे आवृत्तौ। "शतं ते सन्त्वावृतः सहस्रं त उपावृतः" यजु० १२,८। "स्वस्यैवावर्त्तनमावृत् तत्समीपवर्त्तिनामावर्त्तनमुपावृत्" वेददी०। २निवृत्तौ च। उप+आ+वृत-क्तिन्। उपावृत्तिरप्युभयत्र स्त्री

उपाश्रम पु० उपमितमाश्रमेण अवा०स०। १आश्रमसदृशे पाशुपतादिदीक्षादौ। "उपाश्रमानप्यपरान् पाषण्डान् विविधानपि" भा०शा०३५अ०। "उपाश्रमान् पाशुपतपाञ्चरात्राद्युक्त दीक्षायोगान्" नीलक०। सामीप्ये अव्य०। २आश्रमसमीपे अव्य०।

उपाश्रय पु०उप+आ+श्रि-पचाद्यच्। १ आश्रयकर्त्तरि "ब्राह्मणोपाश्रयोनित्यमुत्कृष्टां जातिमश्नुते" मनुः कर्म्मणि अच्। २आश्रणीये "राजर्षीणां हि सर्वेषामन्ते वनमुपाश्रयः" भा०आश्र०४अ०। "त्वं हि नस्तात! सर्वेषां दुःखितानामुपाश्रयः" भा०व० ६११ अ०। भावे अच्। ३आश्रये।

उपाश्रित त्रि० उप+आ+श्रि-कर्म्मणि क्त। यस्याश्रयो गृहीतस्तस्मिन् "तथैवोपाश्रिता देवी बुद्धिर्बुद्धिमतांवर!" भा०शा०४५अ० उपश्रितेति पाठान्तरम्। कर्त्तरि क्त। २कृताश्रये त्रि०।

उपासक त्रि०उप+आस-ण्वुल्। १सेवके २उपासनाकर्त्तरि "चिन्मयस्याद्वितीयस्य निष्कलस्याशरीरिणः। उपासकानां सिद्ध्यर्थं ब्रह्मणोरूपकल्पना" वेदा०। ३शूद्रे पुंस्त्री तस्य द्विजसेवकत्वात् तथात्वम् स्त्रियां जातित्वात् ङीष्। हेमचन्द्रोक्ते ४वाक्यदशाभेदे यथा वाक्यमुपक्रम्य "आचाराङ्गं सूत्रकृतं स्थानाङ्गं समवाययुक्। पञ्चमं भगवत्यङ्गं ज्ञाता धर्म्मकथापि च। उपासकान्तकृदनुत्तरोपपातिका दशाः। प्रश्नव्याकरणञ्चैव विपाकश्रुतमेव च। इत्येकादश सोपाङ्गान्यङ्गानि द्वादश पुनः" इति। उपासनञ्च चिन्तनापरपरपर्य्यायमननात्मिका मानसी क्रिया। सा च क्वचिद्गुणादिकमारोप्य प्रवर्त्तते यथा निर्गुणे ब्रह्मणि सगुणत्वाद्यारोपेण प्रागुक्तवचने निर्गुणस्य ब्रह्मणोरूपारोपेणैव उपासनोक्तेः अतएव "सर्वं खल्विदं ब्रह्म तज्जलान् इति